

DYMLINGEN

Nr 1 2020 Årg 32

Upprop Kulturarv!
Riksstämman den 22 maj

Ordförande har ordet

Hej!

Många av våra föreningar har stora värden att förvalta och skydda, våra byggnader men naturligtvis också oss själva. En försäkring är en hjälp vid plötslig oförutsedd skada. Har ni verkligen kontroll på ert försäkrings-skydd? Vet du vilken temperatur det måste vara på vintern i utrymmen där vattnet är påkopplat? Vad händer om någon besökare eller ideellt arbetande skadar sig? Måste ni då ha en tilläggförsäkring? Om försäkringsskydd inte finns vem blir skyldig att ersätta?

En helg i februari var jag tillsammans med vårt försäkringsombud, Kenth Sandberg, på konferens där vi informerades om vikten av att ha rätt försäkring. Kontakta Kenth, han kan bland annat hjälpa er förmedla kontakt med försäkringskansliet och ge tips om skadeförebyggande åtgärder. För de intresserade finns en utbildning "Säker föreningsgård". Det är jättebra om ni kan hitta någon som kan tänka sig att gå utbildningen. Bla får föreningen en självriskcheck, värde 9 400 kr. Läs mer på sakerforeningsgard.se

Som medlem i Sveriges Hembygdsförbund har föreningen ett grundskydd, utan kostnad, genom att bara fylla i ett frågeformulär. Grundskyddet täcker ansvar, olycksfall, rättsskydd och förmögenhet.

På stämman i Nyköping kommer personal från försäkringskansliet att finnas på plats under fredagen och lördagen. Ta med ert försäkringsbrev så får ni goda råd!

Hur går det då med arbetet inför riksstämman? Vi arbetar vidare och en stor del av Jennies arbetstid går åt till detta. Vissa programpunkter är klara, bland annat söndagens program. Styr- och arbetsgrupperna arbetar hela tiden med att göra programmet klart. Ni vet väl att vi kommer att försöka sätta världsrekord under stämmodagarna.

Till sist några korta punkter från Sveriges Hembygdsförbunds ordförandekonferensen 12-13 februari.

Jag skrev förra gången hur viktigt det är att svara på enkäter och glädjande nog så var vi ett av de tre bästa länen att svara på hembygdsförbundets verksamhetsenkät. Tack till er alla. Totalt genomfördes 2019 cirka 32 000 aktiviteter med 4,9 miljoner besökande och tillsammans arbetar vi ideellt cirka 3,7 miljoner timmar!

Sveriges Hembygdsförbund ska bli en vassare kulturmiljöorganisation. Om ingen annan är det så måste hembygdsrörelsen kunna bli det.

Sköt om er!

THOMAS OHLSSON, ORDFÖRANDE

Innehåll

Välkommen till hembygdsrörelsens Sörmland!	3
Karin Larsson inspirerar	4
Erikskatan	5
Upprop Kulturarv!	6
Salpeter - ett laddat ämne	8
Ell-sons rebusar	9
Kassörer och kulturvårdare förena eder!	10
På mitt sätt sett	11
Vi gör världens största smörkniv	12

DYMLINGEN NR 1 2020

Årgång 32
Södermanlands
hembygdsförbund

Redaktör Jennie Fornedal
Ansvarig utgivare Thomas Ohlsson

Manusstopp till nr 3/2020, den 1 september 2020

Bilden på framsidan är från Fristadsreservatet i centrala Eskilstuna. Fotograf är Thord Bäckqvist.

Upplaga 1500 ex
Linderoths Tryckeri, Vingåker,
mars 2020. ISSN
0349-86662

Annonsera i
Dymlingen från 600 kr

Vid riksstämman vill vi hälsa

Välkommen till hembygdsrörelsens Sörmland!

Riksstämman 2020 närmar sig med stormsteg och planeringen av de olika delarna pågår för fullt. Tema slöjd, byggnadsvård och hantverk har gett oss möjligheter att tänka nytt och utveckla riksstämmans utformning.

För att presentera hela Sörmland för såväl ombud som allmänhet hoppas vi att ni i medlemsföreningarna vill vara med och hjälpa till. Vi har tänkt oss en kommunvis (kretsvis) presentation av hembygdsföreningarnas besöksmål under stämmans första

dag, fredagen den 22 maj. Då får alla besökare möjlighet att möta hela länets hembygdsrörelse. Målet är att locka nya besökare till alla våra hembygder och även få nya medlemmar.

Varje krets tilldelas en plats där just era besöksmål kan presenteras på det sätt ni själva vill. För att koordinera presentationerna av kretsens besöksmål har varje krets en kontaktperson. Läs om vem det är och hitta kontaktuppgifter på hemsidan.

Bilderna, som visar repslagning, lerklining, tvåändsstickning och pinnbandsväv är tagna av Kerstin Jonasson, Göran Dahlberg, Roger Lennartsson och Jennie Fornedal. Den översta bilden är vinnarbilden från fototävlingen "Händer i Hembygdsrörelsen" 2016.

Detaljer i programmet för fredagen är under utformning. Ännu finns därför plats om ni som förening har en aktivitet som ni vill medverka med, men hör av er så fort som möjligt. Vi efterlyser således inte fler hantverkare, utan verksamhet i hembygdsrörelsen. Det behöver inte alls vara stort och avancerat. Bättre att det är litet och lockar till delaktighet, att besökarna får prova och kanske kan ta med hem det de åstadkommit. Några som är bra på luffar-slöjd skulle tex kunna hjälpa besökare göra sin egen potatisstikka eller krok. Aktiviteter med slöjd för trädgården skulle passa bra. Det kommer att finnas mycket asp från världsrekordförsöket på sista sidan. Idéerna är många. Ni bestämmer vad som blir förverkligat.

På hemsidan: www.hembygd.se/sodermanland finns en ruta för riksstämman. I den finns sedan bildrutor för er som vill komma och besöka stämman och textrutor för er som ska medverka.

Södermanlands hembygdsförbunds kansli

Jennie Fornedal, hembygdskonsulent

Adress Tolagsgatan 6
611 31 Nyköping
Tel 073-140 33 75
E-post dymlingen@live.se
Bankgiro 619-1928
Swisha till 123 483 72 33
Hemsida www.hembygd.se/sodermanland

Som stödjande Dymlingprenumerant lämnar du ett viktigt bidrag till den Sörmländska hembygdsrörelsen.

Vill du prenumerera?

Sätt in 150 kronor på bankgiro 619-1928. Uppge "Dymlingen 2020" samt ditt namn och adress eller kontakta kansliet.

Dymlingen distribueras till prenumeranter och styrelseledamöter i hembygdsföreningarna i Södermanlands län samt till anslutna föreningar i grannlän.

Karin Larsson inspirerar

i Eskilstuna och Strängnäs kommuner

Sedan hösten 2019 är några hembygdsföreningar och många hantverkare igång med ett tvåårigt, EU-stött projekt (Leader, landsbygdsutveckling) som bygger på att skapa produkter och företagssamhet inspirerad av Karin Larsson (1859-1928). Karin var en fin konstnär och oerhört mångsidig konsthantverkare som skapade estetik i funktion i vardagen med utgångspunkt från hemmet.

Mest känt är det i Lilla Hyttån, Sundborn men Karin och maken Carl Larsson tillbringade faktiskt också olika perioder av sina liv i Sörmland. Carl bodde först i Lövhulta och Hammarby i sin ungdom, båda makarna i huset Minsta som de köpte 1913 och gav till yngste sonen Esbjörn, som sedan blev lantbrukare på Vålnäs gård, Fogdö. Hit flyttade också Karin efter Carls död och här dog hon 1928.

35 hantverkare är involverade

Utifrån deras vistelser i norra Sörmland längs Mälarkusten har nu flera organisationer enats om arbete med konst och konsthantverk inspirerat av Karin Larsson. Projektet bedriver arbetet i huvudsak på fyra orter: Torshälla, Kjula, Jäder och Fogdö med stöd av respektive hembygdsföreningar. Arbetet leds i en styrgrupp med Torshälla hembygdsförening Sankt Olofs Gille som projektägare med mig som ordförande och en anställd, kunnig projektledare, Lisa Sollenberg. Idag är ca 35 hantverkare aktiva i projektet.

Inspirationen till hantverk och företagande sker utifrån kick-off föreläsningar som Elisabeth Svalin Gunnarsson, känd Karin Larsson-kännare, och jag har hållit och håller på de olika orterna. Utveckling sker sedan i en serie idémöten, innan sedan alstren ställs ut på fyra eller fem platser sommaren 2020.

Utställningar och studiecirkel arbetar vidare

Sommaren 2019 anordnade Carl Larsson gården i Sundborn och Ebelingmuseet i Torshälla en mycket fin utställ-

Eriksgatan -

kommunikation från förr

I dagens samhälle har kommunikationer blivit ett minst lika vardagligt samtalsämne som väder. Det är bara att gå till sig själv för att inse hur ofta man har behov av till exempel förflyttningar och distribution av varor och post. För att inte tala om behovet av "uppkoppling på nätet"...

Frågor kring ämnet kommunikation är ständigt aktuella. Längs Mälaren har det rört sig om Svealandsbanan och motorvägsbyggen och längs Sörmlandskusten om höghastighetståg. Andra frågor har rört flyget på Stockholm-Skavsta och för inte så länge sedan vållade vägprojektet "Räta Linjen" genom västra Sörmland våldsamt debatt. I Gnesta är pendeltrafiken ständigt aktuell och för Flen, Katrineholm och Vingåker utgör problemen med såväl vägnät som spårbinden trafik närmast en överlevnadsfråga. Men kommunikationsfrågorna var viktiga förr också, fast de var av en annan karaktär. Då utnyttjades till exempel vattenvägarna för tyngre och större transporter och för personbefordran behövdes färdleder i form av stigar och så småningom vägar. En av dessa gamla vägar har en mycket speciell historia.

Vid bland annat Önnersta söder om Björnlunda, kan man än idag vandra på den historiskt intressanta Eriksgatan, en av de mest omtalade gamla lederna i Sverige. Riktigt hur gammal den är vet man inte, men i Södermannalagen från slutet av 1200-talet finns den i alla fall dokumenterad. Det var ju så under Svea Rikes tidiga epok, att svearnas konung valdes till kung på Mora ting utanför Gamla Uppsala. Egentligen valdes han inte, utan det var de nio lagmännen från rikets nio lagsagor, som tillsammans med sina betrodda och valda män dömde honom till kung. Sedan fick kungen avlägga en trohetsed till alla i riket boende. Men innan han kunde hävda sin rätt till kronan, var han tvungen att fara riket runt för att låta alla erkänna honom som sin laglige kung. Det var då han red sin Eriksgata genom riket. Det skedde medsols från Uppland genom Södermanland, Östergötland, Småland, Västergötland, Närke, Västmanland och tillbaka till Uppsala. Där vigde slutligen kyrkans folk honom till kronan och i och med det var han svearnas laglige kung med allt vad det innebar av makt och myndighet och tillgång till Uppsala Öd, det vill säga avkastningen från kungsgårdarna.

"Allhärskaren" levde farligt

Ordet Eriksgata kommer troligtvis från ordet "eriker". Det betyder "allhärskare", alltså den som härskar över hela riket. Det gjorde då kungen efter att ha ridit sin Eriksgata, men det var ingalunda en ofarlig utflykt. Kampen om makten i riket var ofta hård. Inte sällan väntade utmanare på ett lämpligt tillfälle att undanröja

Av texten på runstenen vid Aspa kan man läsa, att Astrid lät resa stenen till minne av Anund och sin som Ragwald och att de båda männen var "...rika i Raumiki och raskast i Svitjod". Foto Leif Jacobsson

sin konkurrent. Därför hade man inrättat ett säkerhets-system som gick ut på att kungen under Eriksgatan fick en gisslan vid varje landskapsgräns. Här i Södermanland mötte lagmannen och hans gode män kungen och hans följe vid Strängnäs och överlämnade ett antal välsedda män som gisslan. Vid tinget i Strängnäs svor sedan södermanlänningarna kungen en trohetsed. Kungen i sin tur svor att följa Södermannalagen och att hålla fred. Därefter drog foljet med sin gisslan via Läggesta och Laxne till Björnlunda och vidare till tingsplatsen vid Aspa eller Aspolöt som det en gång hette. Här står för övrigt den märkliga runstenen som för första gången i skrift nämner namnet Svitjod, dvs Sverige. Sedan gick färden via Nyköping till Krokek, eller Svintuna som det då hette. Där släppte kungen sin sörmländska gisslan. När östgötarna hade fått bekräftat, att sörmlänningarna godkänt kungen, lämnade de i sin tur en ny gisslan till kungen. Så fortsatte det runt hela riket, landskap för landskap, tills man kom tillbaks till Uppsala, där ärkebiskopen och hans lydbiskopar slutligen vigde kungen till kronan.

Så gick alltså kungavalet till en gång. Än idag – efter över 700 år – kan man i princip följa den gamla Eriksgatan genom landskapet och stannar man till och sluter ögonen, så visst kan man se scenen framför sig: Allmogen, fria och trälarna, barn och gamla som samlas längs vägen för att få en glimt av foljet med den blivande kungen, hans följe, lejd och gisslan. Vilka av våra vägar får en sådan livslängd?

LEIF JACOBSSON

Bilderna är från idémötena som hållits inom projektet.

ning om Karin Larsson som fungerade som en start för arbetet.

En utställning visas även på Multeum i Strängnäs. Förutom idémöten och utställningar ökas kunskapen om Karin Larsson i cirklar på olika orter under våren och hösten 2020. Projektet avslutas i september 2020, men är givetvis tänkt att leva vidare i olika former flera år framåt.

Jag som projektägare och älderman i Torshälla hembygdsförening Sankt Olofs Gille är väldigt nöjd med arbetet hittills och med den möjlighet till profilering av hembygdsrörelsen som projektet innebär.

TEXT OCH BILD TRYGGVE LUNDH

Upplýsingar om "Karin Larsson formgivare och inspiratör" kan ges av
Projektledare Lisa Sollenberg, 070-595 47 53
Projektägare Tryggve Lundh 076-340 74 15

Mycket kort om Karin Bergöö Larsson

Karin föddes 1859 i Örebro och växte upp i Hallsberg. Hon avled 1928 på Vålnäs i Fogdön och är begravd på kyrkogården i Sundborn.

Karin studerade vid Konstakademien i Stockholm 1877-82 och reste därefter till Paris. Där träffade hon Carl Larsson och återvände tillsammans med honom till Sverige 1884. Carl och Karin Larsson fick tillsammans åtta barn.

Inför årsmötet den 18 april i Flen

Då kommer SHFs kulturmiljöstrateg Michael Lehorst och pratar om hembygdsrörelsens kulturmiljöarbete. Vad det är och skulle kunna vara.

Skriv på
uppropet!

Värna kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer

Ur "Upprop kulturarv": Den snabba tillväxten i många städer och orter hotar vårt kulturarv. Medborgarna protesterar alltmer i plan- och byggprocesser mot rivning och förvanskning i bebyggelsemiljöer och ingrepp i parker och grönska.

Det är dags att förändra plan- och byggprocesserna för att kunna leva upp till det arkitekturpolitiska målet att ta tillvara och utveckla kulturhistoriska värden samt till det nationella miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* där det anges att "det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas."

Följ lagstiftningen till skydd för kulturarvet

Våra kulturmiljöer tas inte till vara i kommunernas ärendehantering, ofta en följd av att det saknas kunskapsunderlag, kompetens och långsiktig

helhetssyn. Beslut som medger rivning eller förvanskning upphävs allt oftare vid domstolsprövning då de befins lagstridiga. Tillför resurser till kulturarvet för bevarande och tillgänglighet!

I vårt statligt ägda kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsearv ingår allt från slott till enkla nyttobyggnader. Detta arv säljs ut och blir ofta inte längre tillgängligt för allmänheten. Det saknas också i de flesta fall garantier för att kulturarvet bevaras. Samtidigt gör många privata fastighetsägare stora insatser för sina kulturhistoriska miljöer, men är i behov av stöd och resurser för att kunna bevara kulturvärdena och hålla öppet för allmänheten.

Värna kulturarvet i plan- och byggprocesser

En förutsättning för att kunna värna kulturarvet är att kommunerna uppfyller sitt lagstadgade ansvar för en långsiktig utveckling utifrån en helhetssyn. Vår tids avtryck måste komplettera befintliga miljöer med

respekt för kulturhistoriska, historiska och arkitektoniska värden och anpassas till platsens förutsättningar så att det gamla och det nya samspelar väl.

Våra kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer är en ändlig resurs som det är vår skyldighet att värna för framtida generationer!

Uppropet

Tio organisationer i samverkan www.uppropkulturarv.se Bebyggelsehistoriska föreningen i Stockholm, Europa Nostra – Sverige, Kommittén för Gustavianska Parken, Kulturmiljöfrämjandet Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen, Svenska Industriminnesföreningen, Sveriges Hembygdsförbund, Sveriges Jordägareförbund och Urban City Research

På hemsidan finns mycket att läsa för den som är intresserad. Bland annat detta

Det är dags att ta dessa beslut på största allvar. Beslut som anger att vi ska visa respekt för vårt kulturarv samtidigt som vi driver utvecklingen framåt. Den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag och har en avgörande betydelse i samhällsbygget. Det handlar om att värna om helheten och samspelet mellan nytt och gammalt samt att se staden/landskapet/ byggnadsverken och förhållandena på platsen i ett större sammanhang. Det handlar om planering i det långa perspektivet. Varför ser vi så stora brister i hanteringen av vårt byggda kulturarv trots att vi har verktygen för att ge de var samma inspelen i förändringarna?

Anna Götzlinger visar Fristadsreservatet för intresserade.

Enskilda och ideella föreningar engagerar sig alltmer i stadsbyggnadsfrågor i hela landet. Allmänhetens intresse för unika och attraktiva miljöer är stort och deras delaktighet – med kunskap och synpunkter – är en tillgång som enligt lagen ska tas tillvara i plan- och byggprocesser. Besöksnäring och turism är i hög grad beroende av vårt kulturarv med intresseväckande och attraktiva platser och i allt större grad uppmärksammas också kulturmiljöns roll för att utveckla verksamhet och företagande inom denna bransch. Att bevara och utveckla unika kulturmiljöer kan härigenom även få en stor ekonomisk betydelse.

Exemplet Fristadsreservatet

Fristadsreservatet ligger i hjärtat av Eskilstuna, med andra ord på väldigt monetärt värdefull mark. Vissa parters önskan att exploatera området har lett till ett upprop och en arbetsgrupp som arbetat med området och dess historia. Utställningen man skapat visades till exempel på Folk och Kultur i år. "Det är inte många som vet att det var här mycket av det Eskilstuna vi känner idag grundlades", förklarade Lasse Johansson då. "Fristadsreservatet är den viktiga pusselbiten

I våra städer och på landsbygden rivs värdefulla byggnader och helhetsmiljöer som är väsentliga för platsernas karaktär och som vittnar om ortens historia, erbjuder stora skönhetsvärden och bidrar till variation i stadsmiljön. Exempel på byggnadstyper som försvinner och som är förknippade med orters utveckling är järnvägens alla byggnader (stationshus, banvakts- och stinsbostäder, lokstallar m fl), skolbyggnader, hus i stenstadskvarter och äldre villor i trädgårdsstadsmiljöer som rivs och ersätts av bebyggelse med betydligt högre exploatering.

Kulturarvet är en grundläggande resurs i en hållbar samhällsutveck-

Bilderna på detta uppslag är tagna av Lennart Larsson, aktiv i Fristadsreservatet och Husby-Rekarne hbf.

ling. Men i stället sker rivningar av byggnader från alla tider, även byggnader som inte är äldre än 30-40 år. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer måste användas för att leva. Samtidigt är det viktigt att kulturvärden bevaras och i många fall bör dessa miljöer vara tillgängliga för allmänheten.

ARBETSGRUPPEN

Läs mer på
www.uppropkulturarv.se
där också uppropet finns.

SHF:s mål för kulturmiljöarbetet

1. Lära känna hembygdens kulturmiljöer
2. Ta till vara hembygdens kulturmiljöer
3. Bidra till lokal utveckling
4. Verka i landskapets förändring
5. Ha koll på offentligheten
6. Samverka med andra

www.hembygd.se under "för föreningen"

Fristadsreservatet, mitt i stan med industribyggnader, köpcentrum och nybyggda bostadshus in på knuten. Kommunstyrelsen i Eskilstuna behandlar en utredning för området i mars 2020.

Salpeter - ett laddat ämne

Vid renskrivningen av Östra Vingåkers sockenprotokoll träffade jag på ett yrke, som jag inte hade hört talas om tidigare. En fd salpetersjuderidränk hade blivit utsedd till fjärdingsman. Det väckte min nyfikenhet och jag började forska lite om salpeterframställning.

Svartkrut, som består av 75% salpeter (kaliumnitrat), 15% träkol och 10% svavel, behövdes till de handeldvapen som började användas i krig på Gustav Wasas tid. Krutet hade tidigare importerats men skulle nu framställas inom landet.

Gustav Vasa utfärdade en förordning om att all befintlig "salpeterjord" under landets ladugårdshus skulle anses som Kronans egendom. Kronan skulle därmed ha rätt över salpetern. I böndernas ladugårdar tillvaratogs jorden (som innehöll 75% salpeter) på och under golvet där urin och gödselvatten trängt ned. Den samlades i "plantador" där den kokades i 6-7 dagar och sedan tillsattes aska och kalk så salpetern utkristalliserades.

Detta utfördes av Kronans anställda. Råsalpetern leverades därefter till krutbruken. Allmogens skyldighet att biträda med dagsverken med mera för salpeterframställningen

utbyttes år 1634 mot årlig penningavgift. Denna kallades salpeterhjälp.

I Per Anders Fogelströms bok "Vävarnas barn" beskriver han hur tillverkningen gick till i Stockholm. Där insamlades latrin, hudar och diverse avskräde in och bearbetades till salpeter. Ett mycket otäckt arbete som utfördes av kvinnor som dömts till straffarbete.

Salpeter som valuta

På sockenstämman i Östra Vingåker i november 1798 avhandlades en skrivelse som kommit från landshövdingen angående ny förordning om salpeterframställningen. Förslaget gick ut på att varje hemman skulle leverera 1/2 lispund orenad salpeter per mantal i stället för pengar. Prosten Vougt frågade då hur stämmans deltagare ställde sig till detta. Drake på Skalltorp liksom bönderna tyckte att tillverkningen skulle ske som förut dvs av Kronans folk. Indebetou på Beckershof hade uppfört en egen "plantada" och kunde således leverera salpeter. Vad herrarna på Sjöholm och Claestorp hade för åsikt framgår inte av protokollet.

År 1801 infördes skyldighet för hemman att leverera salpeter in natura,

den så kallade salpetergården. Denna upphävdes dock i sin tur redan år 1830. Under denna period var det vanligt att varje rote höll sig med salpetersjudare för att på så sätt fullfölja sin skyldighet att leverera salpeter.

En salpeterlada där bönderna förvarade sin gödsel för tillverkningen lär i Östra Vingåker ha legat vid Sandstugan (rivet) mitt emot avfarten till Hällstugan. I hagen ligger flera stensträngar cirka 20x10 meter, som kan motsvara grunden till en rätt rymlig lada, så vi kan ju gissa att den låg där. Torparen Jonas Andersson bodde vid Sandstugan under åren 1813-1848 och var under någon tid salpetersjudare.

Vid Fostorp fanns också en salpeterlada. I ett sockenprotokoll från november 1821 tillkännager greve Lewenhaupt att han med eget folk och redskap, låtit sjuda ungefär ett skålpund Saltbitter (dvs salpeter) vid "Saltbitter Plant-Laduinrättningen" där.

På 1830-talet övergick tillverkningen åter till staten, men under senare delen av 1800-talet upptäcktes stora fyndigheter av salpeter i bla Chile och svenska statens salpeter-tillverkning upphörde.

INGEGÄRD JONSSON

Denna text är lånad ur Östra Vingåkers årsskrift 2020

Texten på nästa sida kommer från Wikipedias artiklar om salpeter.

Stensträngar från salpeterladans grund som tidigare legat här vid fd Sandstugan mitt emot avfarten till Hällstugan strax väster om Bjälken. Foto Ingemar Ernberg.

Ell-sons rebusar

Mina damer - men inga herrar

Rätt svar skickas till dymlingen@live.se eller till Södermanlands hembygdsförbund, Tolagsgatan 6, 611 31 Nyköping. Den 24 augusti 2020 drar vi två vinnare.

Rätt svar i nummer 4 2019: Portugal, Spanien, Ungern och Paris. Vinnare är Anne-Marie Johansson, Nyköping och Arne Johansson, Västerljung. Vinsten är varsin trisslott tillsammans med varma lyckönskningar.

Din hembygd i Dymlingen

Har ni en text i er årsskrift som skulle passa i Dymlingen? Skicka in en textfil och bilder som vi får publicera till dymlingen@live.se. Östra Vingåkers hbf, vars text är här, skickade texten i en fil av hela skriften och talade om vad vi kunde använda. Hör av er om ni är osäkra. Dymlingen behöver era texter!

Wikipediarutan - full av fakta Salpeter

Kallas ibland även kalisalpeter för att skilja det från andra typer av salpeter.

Salpeter finns även i kryddform och kan köpas i vanliga livsmedelsbutiker, dock är detta oftast inte kaliumnitrat utan Chilesalpeter - natriumnitrat.

Det används som konserveringsmedel, bland annat till att bevara den röda färgen hos kött som annars färgas brunt eller grått vid kontakt med syre.

En annan typ av salpeter som främst använts som gödningsmedel är ammoniumsalpeter och kalksalpeter/norgesalpeter.

Salpeter uppkommer när biologiskt material bryts ner i jord och en viktig källa för detta är stalljord.

Välkommen upp på Cat-walken!

Dräktparad

22 maj kl 11 på Sörmlands museum

Folkdräkter byggedräkter, sockendräkter och hembygdsdräkter. Den 22 maj välkomnar vi er alla i en dräktparad på Sörmlands museum

Hänger din dräkt i garderoben och har krympt? Försök hitta någon som passar i den, så att just er dräkt också får komma ut och luftas. Glöm inte era herrdräkter och huvudbonader!

Senast den 20 april behöver vi veta att ni kommer med. Planen är att kort presentera varje dräkt som deltar i paraden.

Hör av dig till jennie.fornedal@regionsormland.se tel 073-140 33 75

Kassörer och kulturvårdare - förena eder!

Försäkringsfrågor och skadeförebyggande arbete är begrepp som många tror är tråkigt. Min erfarenhet är att det är väldigt spännande och givande. Både för arbetet i hembygdsrörelsen, men också för mig som privat fastighetsägare.

Dessutom är det säkert sant som räddningstjänsten i Katrineholm sade på kursen vi hade där 2010: "Där man jobbar förebyggande brinner det inte". Detta gäller naturligtvis även med vattenskada och inbrott.

För alla som är försäkrade genom hembygdsförsäkringen är skadeförebyggande arbete också en ren vinstaffär. Att ha vattenledningar i huset, men inte ha ett vattenlås är till exempel på alla sätt en dålig affär.

Så kassörer och kulturvårdare - förena eder och jobba skadeförebyggande!

Hembygdsförsäkringen kommer att finnas på plats den 22-23 maj på Sörmlands museum.

Ta med försäkringsbrevet och ställ de frågor du har rörande din hembygds- eller bygdegårdsförening.

Se till att både era funktionärer, besökare, byggnader, samlingar och inventarier är skyddade så som de bör! Det är dumt att betala en försäkring som inte gäller, eller för den delen att missa verksamhet man tror är försäkrad men som inte är det.

På <https://sakerforeningsgard.se/> kan ni redan nu komma igång med utbildningen som ger en hel del att tänka på och som har fått mycket positivt gensvar från dem som genomgått den.

JENNIE FORNEDAL

10 000 kr
50 %

Höjt investeringsbidrag!
Installera brand-, inbrottslarm eller vattenfelsbrytare och få 50 % av investeringen tillbaka. Maximalt 10 000 kr per larmtyp. Gäller så länge reserverade medel finns kvar att nyttja. Först till kvarn >> hembygd.se/forsakring

Inspirationsdag!

Den 23 maj kl 10-16 är ni välkomna till Sörmlands museum för en kurs där vi arbetar med

Introduktion till "Säker föreningsgård", som kan ge er en självriskcheck värde närmare 10 000 kr. Utbildningen ger deltagarna kunskap som behövs både för föreningen och det privata.

Kjell Taawo pratar om "Vilket är värdet av att vårda väl?" Här står underhållet för underhållningsvädet.

Efter lunchen hoppas vi få besök av Brandskyddsföreningen. En inbjudan kommer så fort allt är på plats. Detta är ett samarbete med Bygdegårdsdistriktet, Studieförbundet Vuxenskolan, Föreningsförsäkringen och Sörmlands museum.

Hur kallt är det i hembygdsgården?

Med minst 15 graders underhållsvärme är marginalerna på er sida vid strömavbrott och köldknäppar. 15 graders underhållsvärme är också ett skyddskrav i Hembygdsförsäkringen. Investera i ett temperaturlarm som varnar via sms till funktionärer om temperaturen sjunker. Ca pris 700-1 000 kr

Vad ersätts vid en vattenskada?

Vid en vattenskada ersätts inte rören och kopplingarna som orsakat vattenskadan då utbyte av dessa ingår i underhållet. Det som ersätts är den skada vattnet orsakat. Föreningen har därför allt att vinna på att sköta det löpande underhållet och byta ut rör och kopplingar som åldrats INNAN läckage uppstår.

På mitt sätt sett

Från fest till vardag t o r

Åter i den grå vardagen kan jag konstatera att de kostnadskrävande helgerna är förbi. Julen innebär både ut- och inlägg. Utläggen innebär inköp av diverse matvaror som tillhör traditionerna men sällan favoriterna. Hur många gillar dopp i grytan, grisfötter och lutfisk? Allt tilltalar inte min smak men ve den som bryter mot traditionerna - så har det alltid varit och så ska de' alltid va! Att ingen efterfrågar dessa anrättningar under resten av året tyder på mer tradition än delikatess.

Efter inköp ska maträtterna lagas till. Varför heter det att laga maten? Jo, förmodligen för att först ska ingredienserna skäras, rivs, hackas, strimlas, mixas m m. Klart man sedan måste laga maten! Men sedan kommer inläggningen, alltså att inmundiga anrättningen. Det i sin tur gör att man lägger ut så att vägen visar personligt rekord. Förkortat medför utlägg att man lägger in så man lägger ut!

Nya tider

Utläggen gäller också inköp av julklappar som ingen väntat eller önskat sig. Varför inte i våra moderna tider komma överens om en summa att swisha varandra som julklapp. Man har ju chansen att önska God Jul i meddelanderutan. Fördelen är att man själv kan välja sin julklapp och tom handla på mellandagsrean. Eller varför inte redan under Black Friday för att kunna skryta med att alla julklappar är inköpta redan i november. Dessutom slipper man byta klapparna under rean i mellan-

dagarna och upptäcka att gåvan då blivit billigare. Den som kan tänkas protestera mot förfarandet är bekant-skapskretsens poet som gärna vill briljera med fyndiga julklappsrim.

Nytt år tillönskas med "Gott!" Innebär det att man ska uppfylla alla nyårslöften så gott man kan? Den fasta övertygelsen om att börja banta eller sluta röka brukar börjar falna redan vid Nyårskonserten från Wien och backhoppningen i Garmisch Partenkirchen. Viss hjälp med bantning får man när pengarna tar slut innan januari gör det. Löftet man enklast kan hålla är att inte avge några löften. Eller svara som busen på gatan gjorde när han besvarade "Det är aldrig försent att bli en bättre människa" med "Jaha, då kan jag fortsätta ett tag till!"

Löften kan vara lätta att infria. Det är inte svårt att sluta röka, svårare att inte börja igen. Målet måste vara att sluta lika många gånger som man börjar. Undantag bantning, det kan man börja med en gång mer.

Bästa motionen lär vara den som blir av. Att motionera i riksdagen eller i föreningen kan medföra förändringar men knappast bättre kondition. Rörelse gör nytta och dit hoppas jag hembygdsrörelsen räknas. Då gäller att i en styrelse inte bara sitta, utan att ligga i, knyta nävarna, stå för sin övertygelse och föra fram budskapet. Sittande i riksdagen borde ge sämre flås än att sitta i en båt om man får ro den själv. För en inbiten seglare måste det tråkigaste vara att få sitta i lugn och ro!

Annat resultat

För min fru och mig har motionerandet fått oanade konsekvenser. I ett svagt ögonblick lovade vi att under varje reklampaus på TV ta trappan ner till källaren och tillbaka till övervåningen. Det skulle bli mycket konditionsbefrämjande i ett hus med två våningar plus källare. Det gav också resultat - numera tittar vi mest på reklamfria kanaler. Att ägna sig åt skidåkning och andra sporter borde vara hälsosamt men knappast i soffan framför en kanal utan reklam.

Ett uttryck som börjar bli populärt i slutet av året är att tillönska varandra "Gott slut!" Det tycker jag låter negativt och vill inte tillönska medmänniskorna något slut alls. Jag använder hellre "God fortsättning" som kan gälla ända fram till tolvslaget och långt in på nya året efter några dagar med "Gott Nytt År!" förkortat GNÅ.

Ett ordspråk säger "Bättre stämma i bäcken än i ån". För Södermanlands hembygdsförbund gäller snarare "Bättre stämma kring ån". Riksförbundets stämma 2020 hålls i Nyköping vid Sörmlands museum med övriga länens ombud boende på andra sidan ån. Målet är att årets stämma ska bli bättre än någonsin. Vi vill presentera vårt län med så engagerande upplevelser att besökarna på vägen hem med ett leende kan minnas:

Att komma till Sörmland var som att komma från vardag till fest!

GÖRAN DAHLBERG

Begränsad eftersändning.
Vid definitiv eftersändning återsänds
försändelsen med nya adressen på baksidan

Avsändare: Linderoths tryckeri
Box 144, 643 22 Vingåker

Returadress: Södermanlands hembygdsförbund
Tolagsgatan 6, 611 31 Nyköping

Dags för ett sörmländskt världsrekordförsök

Vi gör världens största smörkniv och vill gärna ha din hjälp

På höstmötet i november efterlyste vi en asp, med planen att försöka göra världens största smörkniv. Flera hembygdsföreningar svarade och kom med förslag på var lämpliga träd skulle kunna hittas. En vinter som denna, utan en gnutta tjäle har inte gjort utmaningen att få ut en sådan bjässe ur skogen lättare.

Ni som följer oss på Facebook vet att vi varit i Runtuna och tittat på träd. Nu har vi till slut hittat ett som står intill vägen. Vilken lycka!

Planerna är nu etablerade och en färsk asp med en diameter på över 90 cm, dvs en omkrets på tre meter, ska med allmänhetens hjälp, under ledning av timmerman klyvas, huggas, sågas och täljas till en smörkniv som bli minst tre meter lång.

Tema för stämman är ju slöjd, så bara handredskap ska användas.

På bilden ser ni Helena Åberg och Kjell Taawo mäta omkretsen på "Aspen i Aspa". Kniven på bilden är tillverkad av Jögge Sundkvist, alias Surolle. Foto Jennie Fornedal

Kom och hjälp oss slå världsrekord!

Var: Sörmlands museum i Nyköping

När: Med start eftermiddag torsdag den 21 maj påbörjas arbetet med att klyva stocken. Detta stora, tunga arbete kommer göras av timmermannen, men ni är välkomna se på.

På **fredagen den 22 maj** och under lördagen ska kniven ta form och ni är välkomna att hjälpa till med arbetet. Vi hoppas att det finns många världsrekordhållare i Sörmland och hembygds-Sverige efter den helgen.